

ESZTER GONDA

Amintirile frumoase înnobilează senectutea

care fuseseră închiși înainte muriseră de tifos exantematic, așa că primul lucru făcut de noi a fost o dezinfecție totală. Nu prea aveam mijloacele necesare, dar, în perioada aceea, autoritățile române deveniseră puțin mai tolerante, căci se simțea că nemții vor pierde războiul.

- În lagăr erați cu mama și cu frații?

- Eram singură. Când m-am măritat, m-au scos din familie, căci primul meu soț era un neamț bănățean. Acolo, în lagăr, am simțit că nu o să mai pot trăi alături de el. Și soarta a vrut să-l întâlnesc pe Nicolae Gonda, medic evreu, deținut și el, care avea să-mi devină soț.

- Din lagăr ați revenit la Timișoara?

- Pentru o perioadă. Până în 1948, când Gonda a fost numit director în Ministerul de Externe, iar pe mine au vrut să mă pună la conducerea baletului Operei, dar am explicat și am

conving că menirea mea este, deocamdată, să formez viitoarele balerine, să clădesc de jos în sus.

Când s-a anunțat deschiderea Școlii de Coregrafie, a cărei directoroare eram, s-au prezentat la examenul de admitere 700 de copii pentru cele 40 de locuri.

Abia după un timp am acceptat să fiu numită directoroarea baletului Operei. De la școală veniseră elemente foarte bine formate și s-a putut monta *Lacul lebedelor* și *Giselle*. În Lacul danseză 24 de lebede și trebuie să fie perfect sincronizate. Opera devenise a doua mea casă. Dimineața asistam la repetiții, iar seara la spectacole. Timp de zece ani n-am avut nici o oră de concediu.

- Viața dvs. a fost baletul și muzica.

- Mulți ani am cântat la pian. La Timișoara dădeam și concerte. După ce m-am întors din lagăr, aveam deja o vârstă la care nu mai puteam dansa. Doar în dansul modern viața scenică e mai lungă. Un bun exemplu în această privință este Miriam Răducanu, un om extraordinar, inteligentă și foarte talentată. Am fost apropiate.

- Ați mai revăzut-o?

- Desigur. Nu demult, a venit împreună cu soțul ei, ca să mă vadă.

- Aveți în album o fotografie de Sergiu Ștefănescu?

- V-a fost elev?

- Da, la Școala de Coregrafie. Fiind un element excepțional, l-am trimis să studieze la Leningrad. Cu prilejul unui concurs internațional în Vest, i s-au oferit imediat contracte. Acum e stabilit în America.

- Fotografia e făcută în camera aceasta. Cum de v-a găsit aici, la Cămin?

- El a revenit în țară în anul 2002, când președintele României a decorat un grup de oameni de artă, grup în care ne aflam și el și eu.

- Văd că aveți pus la loc de cinste, într-o ramă, decretul în care scrie: „Președintele României - dorind a răsplăti meritele deosebite ale doamnei Eszter Gonda, în calitate de pedagog și director al Școlii de Coregrafie și al Baletului Operei Române, contribuind astfel la afirmarea internațională a școlii românești de balet - conferă Ordinul Național «Serviciul Credincios» în grad de Cavaler”.

- Din păcate, nu m-am putut duce la Operă, unde a avut loc festivitatea, iar când a venit aici reprezentantul președinției să-mi înmâneze decorația mi s-a făcut o emoționantă sărbătorire de către conducerea F.C.E.R.

- Și cu Sergiu Ștefănescu cum v-ați revăzut?

- La festivitatea de la Operă, întrebând de mine, a aflat unde sunt și a venit să mă viziteze. Revine de câte ori are drum prin această parte a Europei. De altfel, și alți foști elevi, cum este și Luly Iliescu, mă bucură cu prezența lor.

- Aveți rude?

- Nu mai am pe nimeni; rudele și prietenii de-o seamă cu mine... Dar nu sunt singură. Directoarea și personalul căminului au multă grijă de mine.

- Orice om, dar în special un jurnalist iscoditor prin specificul meseriei, ar dori să afle de la dumneavoastră care este secretul longevității unei vieți?

- Așa vrea Dumnezeu.

- În camera sa de la Cămin, venerabila doamnă încearcă să-și umple timpul citind ziare, uitându-se la televizor, în special la știri. Privește cu nostalgie cele câteva obiecte aduse de acasă, printre care și sculptura de lângă televizor și rețreăște viața din locuința sa de pe strada Pitar Moș, în spatele cinematografului Patria. Se gândește la călătoriile făcute cu ani în urmă, la unii dintre foștii elevi stabiliți în America, în Germania, în Italia... Când deplasările au devenit prea obositoare au urmat legăturile prin scrisori. Citea și recitea scrisorile, călătorind cu gândul. Cu timpul, s-au dus și scrisorile. Au rămas numai gândurile. Amintirile frumoase îi înnobilează senectutea.

AVRAM CROITORU

Opera - a doua casă

Alături de Sergiu Ștefănescu

Fiecare zi trebuie sărbătorită

AVRAM CROITORU: - Nu demult, ați fost sărbătorită cu ocazia zilei de naștere.

ESZTER GONDA: - Când ajunge cineva la vârsta mea, nu se mai sărbătorește numai anii, ci și lunile și chiar zilele. Da, în noiembrie, am împlinit 97 de ani, deci, acum, merg spre 98.

- Conform tradiției, vă urez până la 120.

- Din păcate, nu mai aud bine, nu mai văd bine, dar ceea ce mă deranjează cel mai mult este lipsa de activitate. Eu am fost foarte activă, n-am stat o clipă în viață fără să fac ceva. Așa a fost firea mea și poate că așa sunt bănățenii.

- Unde v-ați născut?

- La Drașina, un sat românesc aflat lângă Timișoara. Tata avea ceva pământ acolo. Era un bun agricultor și tare iubit de consăteni. Când aveam doar doi ani ne-am mutat la Timișoara, iar la 11 ani am rămas orfană de tată. Am locuit cu mama până m-am căsătorit prima dată. În 1948, am plecat cu cel de-al doilea soț în Anglia, căci era diplomat...

- Săriți prea repede peste anii copilăriei, ai tinereții. Să ne întoarcem la Timișoara.

- Aveam 20 de ani când am terminat un Conservator particular.

- Ați urmat cursurile de balet...

- ...și de pian. Dar am ales baletul și am început să dau lecții ca să fiu de ajutor familiei, căci mama nu mai putea să ne întrețină.

- Erați mai mulți copii?

- Am avut doi frați, însă eu, fiind cea mai mare, trebuia să aleg un drum care să aducă mai repede bani în casă. Așa că am înființat o școală proprie

chiar la mine acasă. Aveam o casă mare și am putut să primesc elevi cărora le-am dat lecții.

- De balet.

- Nu era balet propriu-zis.

- Dar ce era?

- Se numea *Dalcroz*, după numele austriacului care a inventat acea metodă de vizualizare a muzicii. Ritmul și înălțimea sunetelor pot fi redade prin dans. Elevii învățau, simțeau mai repede, mai bine, muzica, datorită unor mișcări, sunete joase cu mișcări adânci, la sunetele grave lăsau brațele în jos, iar la cele acute le ridicau. Așa se deprindeau mai ușor notele. Dar și un sfert de notă sau o jumătate aveau corespondent în mișcare.

- Unde ați învățat dvs. această metodă?

- La Conservator, cu o profesoară venită de la Viena. Eu, pentru a obține aprobare să predau aceste cursuri, am dat examen la București.

- Câți elevi ați avut?

- Am început cu doi-trei și am ajuns la trei sute. Țineam cursuri de dimineața până seara. Începeam la ora 7 cu cei care trebuiau să se ducă la serviciu, căci nu toți elevii erau copii. Veneau și tineri dornici să beneficieze de această metodă de educație corporală. Am avut un succes enorm. Dădeam și spectacole în care dansam alături de elevii mei. Așa am devenit foarte cunoscută. Vestea s-a răspândit și am fost chemată la București.

- În timpul războiului ați locuit la Timișoara?

- Până în 1942, când am fost deportată în lagărul de la Vapniarca, în Transnistria, împreună cu un convoi de vreo 300 de evrei din Arad, Oradea și Timișoara. Când am ajuns acolo, în lagăr nu mai era nimeni. Toți cei

convinși că menirea mea este, deocamdată, să formez viitoarele balerine, să clădesc de jos în sus.

Când s-a anunțat deschiderea Școlii de Coregrafie, a cărei directoroare eram, s-au prezentat la examenul de admitere 700 de copii pentru cele 40 de locuri.

Abia după un timp am acceptat să fiu numită directoroarea baletului Operei. De la școală veniseră elemente foarte bine formate și s-a putut monta *Lacul lebedelor* și *Giselle*. În Lacul danseză 24 de lebede și trebuie să fie perfect sincronizate. Opera devenise a doua mea casă. Dimineața asistam la repetiții, iar seara la spectacole. Timp de zece ani n-am avut nici o oră de concediu.

- Viața dvs. a fost baletul și muzica.

- Mulți ani am cântat la pian. La Timișoara dădeam și concerte. După ce m-am întors din lagăr, aveam deja o vârstă la care nu mai puteam dansa. Doar în dansul modern viața scenică e mai lungă. Un bun exemplu în această privință este Miriam Răducanu, un om extraordinar, inteligentă și foarte talentată. Am fost apropiate.

- Ați mai revăzut-o?

- Desigur. Nu demult, a venit împreună cu soțul ei, ca să mă vadă.

- Aveți în album o fotografie de Sergiu Ștefănescu?

- V-a fost elev?

R.E. în dezbatere

Cititori și colaboratori timișoreni despre prezentul și viitorul revistei

Când președintele Comunității Evreiești din Timișoara, dr. Paul Costin, a avut bunăvoința să

invite câteva dintre personalitățile acestei obști la o restrânsă dezbatere despre cuprinsul revistei noastre, nici nu am îndrăznit să mă gândesc că ar putea fi o discuție atât de sinceră și rodnică! Ca redactor al acestei reviste, *feed-back*-ul primit cu o asemenea deschidere a fost un nesperat cadou pentru care nu încetez să mulțumesc și prin aceste rânduri. Un alt câștig al acestui dialog a fost multitudinea de puncte de vedere.

Toți cei prezenți au ținut să exprime o opinie referitor la felul în care arată azi „Realitatea Evreiască”. Dincolo de cuvintele de laudă, despre care am menționat că nu fac obiectul acestei întâlniri, am reținut toate ideile pe care sperăm că le veți vedea materializate în revista noastră. Totuși, dintre foarte frumoasele vorbe rostite cu acest prilej trebuie să le reținem pe cele ale dr. Marion Vida Cohen, care afirma: „Apreciez, în primul rând caracterul de revistă de cultură al acestei publicații. Calitatea stilului și redactarea sunt foarte importante și, vă mărturisesc, că voi folosi traduceri din această revistă pentru studenții...”.

Juristul Paul Sterescu ne-a mărturisit, în completarea faptului că apreciază foarte mult calitatea materialelor din publicația noastră, că ar dori să vadă în cuprinsul revistei o mai echilibrată pondere între materialele din comunitățile din țară și cele din București. Pe același aspect a pus domnia-sa accentul și cu privire la personalitățile centrale și locale, fiind de părere că cei din țară ar trebui să fie mai des prezenți în paginile „Realității Evreiești”. Absența reportajului, a amintirilor și descrierilor despre ce a reprezentat viața de ștetl este, de asemenea, o carență în viziunea sa.

Doamna Aurora Constantinescu, responsabilă cu problemele de asistență în cadrul comunității, ne-a adus, dincolo de punctul propriu de vedere, opinia vârstnicilor pe care îi vizitează în permanență. Am aflat că suntem citiți „din scoarță în scoarță” de cei aparținători „vârstei de aur” (denumire cu licență israeliană), care ar dori, însă, să

fie mai des prezenți în cuprinsul publicației. Legătura tot mai strânsă dintre tineri și vârstnici, înfripată aici la Timișoara în ultimii ani, a fost subliniată de Aurora Constantinescu cu titlu de „unicat”, ce ar trebui menționat mai frecvent.

Dr. Paul Costin afirma că apreciază, în primul rând, corectitudinea informației și lipsa cenzurii. „Suntem ultima generație martoră a unei existențe pe cale de dispariție - exclama domnia-sa - și nu este permis să se piardă memoria locurilor și faptelor”. Importantă este, în viziunea sa, recuperarea a ceea ce se mai poate din istoria personală și comunitară. Organizațiile sioniste care au activat în România („Hașomer Hațair”, Comitetul Tineretului Sionist) sunt un fenomen social foarte important de studiat.

„De 30-35 de ani citesc fiecare număr al acestei publicații, indiferent sub ce nume a apărut” - afirma Șarlota Hassan, secretarul comunității. „Lecturam, însă, cu foarte mare plăcere pagina despre realitatea israeliană, mai ales că amândoi fiii mei se găsesc acolo”.

Profesorul dr. Geza Deutsch reprezintă o enciclopedie vie despre istoria evreiască a urbei de pe Bega. „La Timișoara am trăit 14.000 de evrei, iar viața de aici a fost, din cauze istorice, total diferită de cea întâlnită în ștetl-uri, care este, la rândul ei, la fel de interesantă. Emanciparea, la 1867, a evreilor din această regiune a dus la o contribuție substanțială a lor la viața urbei”. Menționăm dintre cei pe care i-a enumerat domnia-sa pe arhitectul Szekely, autorul celor mai importante clădiri și monumente din centru Timișoarei, pe Ignac Deutsch, cel care a înființat, la 1718 (!), Fabrica de Bere Timișoara, și pe Samuel Ligeti, președinte al acestei comunități în ani de mare restriște. Palatele Loffler, Weiss, Dornhelm, care sunt azi bijuterii arhitecturale ale centrului Timișoarei amintesc de aceeași perioadă înfloritoare a acestei comunități, azi imputinate. Alte personalități evocate de cei prezenți au fost prof. Benedict Menkes, unul dintre

pionierii microbiologiei românești (plecat de mulți ani dintre noi), Solomon Marcus, zeci de ani director al fabricii Electrotimis, scriitorul Anavi Adam, timișoreni care se bucură și azi de apreciere deosebită din partea concitadinilor lor.

Domnul Pavel Strauss, care nu demult a fost prezent în paginile noastre într-o rubrică în care a evocat amintiri de familie, ne-a mărturisit ce

efect a avut acest reportaj. Aprecierile primite de la necunoscuți (unii care i-au căutat numărul în cartea de telefon...) i-au produs o mare bucurie. Dorința sa era să continuăm aceste materiale despre viețile „oamenilor obișnuiți”, care uneori pot fi surprinzător de interesante. Domnia-sa a menționat nevoia unei aplicări mai frecvente asupra istoriei universale a evreilor prin pagini în genul celei despre istoria Ierusalimului (apărută într-unul dintre numerele recente).

Pertinente și folositoare au fost și opiniile profesoarei Vera Botiș (coordonatoarea Centrului de Zi Timișoara) și a dr. Marion Vida Cohen, din care reținem: existența unei rubrici de rețete evreiești tradiționale (fapt menționat și de Paul Sterescu), care nu ar însemna o scădere a calității revistei, ci, din contră, gastronomia poate fi privită ca un element cultural (Marion Cohen).

Dintre sugestiile primite pe parcursul colocviului amintim o pagină de umor evreiesc și una destinată în exclusivitate femeilor, idei care s-au născut în cadrul acestui autentic „brainstorming”.

Deși nu au putut fi prezente la întâlnirea noastră, am avut prilejul să obținem două opinii din partea prof. dr. Reghina Dascălu și a lect. dr. ing. Andreea Dobra. Doamna Dascălu ne-a spus că apreciază calitatea revistei noastre, dar și-ar dori să vadă mai des abordate elemente din istoria interbelică a evreilor bănățeni. Andreea Dobra ne-a vorbit, cu nostalgie, despre vremurile în care era cursantă la cor și Talmud Tora. Domnia-sa crede că ar fi util să ilustrăm viața evreiască ce exista cu decenii în urmă (sinagogile pline, Hanukiadele din regimul trecut, lecțiile de Talmud Tora etc.), în care s-ar putea regăsi cu ușurință cei care au trăit acele evenimente.

Așa cum am convenit, cu acest prilej, misiunea timișorenilor pe care i-am avut ca interlocutori nu se încheie aici. Avem speranța că ne vor ajuta și în viitor să găsim calea cea mai directă spre cititorii noștri.

LUCIANA FRIEDMANN